

УДК 351:338.1(100)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2025-13-108-116>

Пукір Деніс, аспірант Національного
аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Pukir Denis, graduate student at
M.E. Zhukovsky National Aerospace
University «Kharkiv Aviation Institute»

ORCID ID: : <https://orcid.org/0009-0007-3368-0582>

ВИКЛИКИ ТА ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ПІСЛЯВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

CHALLENGES AND PRACTICAL CASES OF IMPLEMENTING THE SOCIO-ECONOMIC POLICY OF POST-WAR DEVELOPMENT: WORLD EXPERIENCE

Анотація. У статті здійснений системний аналіз світового досвіду щодо викликів та практичних кейсів реалізації соціально-економічної політики післявоєнної розбудови, визначення практичних аспектів для імплементації їх у національну систему повоєнної відбудови. Важливим елементом післявоєнної розбудови є фінансування післявоєнної розбудови, яка за своєю природою перевищує звичні державні бюджетні потоки: сукупні потреби включають ремонт і реконструкцію житла, відновлення енергетичної інфраструктури, відбудову дорожніх і залізничних коридорів, відновлення соціальних послуг (освіта, охорона здоров'я), а також масштабні витрати на секторні реформи і компенсаційні програми для вразливих категорій. Наступний напрям післявоєнної розбудови – безпека, реформа безпекового сектору. Відновлення безпеки є фундаментальною передумовою післявоєнної розбудови: без ефективних, легітимних і підзвітних сил безпеки інвестиції в інфраструктуру, економіку й суспільні послуги ризикують не створити стійкого миру і повернутися у вигляді нових конфліктів або криміналізованих зон. Ще один напрям післявоєнної розбудови – це відбудова правосуддя, боротьба з корупцією і відновлення довіри. Відбудова правосуддя, протидія корупції й відновлення довіри – невід'ємна, багатовимірна складова післявоєнної реконструкції, без якої жодна економічна чи інституційна інтервенція не може стати стійкою. Важливий напрям післявоєнної відбудови є економічне відновлення, зайнятість і приватний сектор. Економічне відновлення після конфлікту мусить бути багатовимірним: воно одночасно потребує відновлення виробництва і логістики, відродження приватного сектору (особливо малих і середніх підприємств), відновлення роботи банків та фінансових послуг, а також масштабних заходів із створення робочих місць. Наступний напрям післявоєнної розбудови – інфраструктура, очищення від мін і екологічні ризики. Фізична розбудова інфраструктури післявоєнного періоду (дороги, енергопостачання, водопостачання, каналізація, мости, залізниці, порти) є одночасно довготривалим, капіталомістким і технічно складним процесом, який у зонах бойових дій ускладнюється наявністю мін, вибухонебезпечних залишків війни та пошкодженням промислових і комунальних об'єктів.

Ключові слова: публічне управління, соціально-економічна політика, післявоєнна відбудова, фінансова політика, економічна політика, соціальна політика.

Abstract. The article provides a systematic analysis of world experience regarding the challenges and practical cases of implementing the socio-economic policy of post-war development, identifying practical aspects for their implementation in the national system of post-war reconstruction. An important element of post-war development is the financing of post-war development, which by its nature exceeds the usual state budget flows: the total needs include the repair and reconstruction of housing, the restoration of energy infrastructure, the reconstruction of road and railway corridors, the restoration of social services (education, healthcare), as well as large-scale spending on sectoral reforms and

compensation programs for vulnerable categories. The next direction after war development is security, security sector reform. Restoring security is a fundamental prerequisite for post-conflict reconstruction: without effective, legitimate, and accountable security forces, investments in infrastructure, the economy, and public services risk failing to create sustainable peace and will return in the form of new conflicts or criminalized zones. Another direction after war reconstruction is to restore justice, fight corruption, and rebuild trust. Restoring justice, combating corruption, and rebuilding trust are integral, multidimensional components of post-war reconstruction, without which no economic or institutional intervention can be sustainable. An important direction for post-war reconstruction is economic recovery, employment, and the private sector. Economic recovery after conflict must be multidimensional: it simultaneously requires the restoration of production and logistics, the revival of the private sector (especially small and medium-sized enterprises), the restoration of banking and financial services, as well as large-scale measures to create jobs. The next direction of post-war development is infrastructure, mine clearance, and environmental risks. The physical development of post-war infrastructure (roads, energy supply, water supply, sewage, bridges, railways, ports) is both a long-term, capital-intensive, and technically complex process, which in combat zones is complicated by the presence of mines, explosive remnants of war, and damage to industrial and municipal facilities.

Keywords: public administration, socio-economic policy, post-war reconstruction, financial policy, economic policy, social policy.

Постановка проблеми. Питання викликів та практичних кейсів післявоєнної розбудови в світовому вимірі набуває особливої ваги в умовах зростання кількості затяжних конфліктів, масштабних руйнувань інфраструктури та глибоких соціально-економічних потрясінь. Аналіз досвіду різних країн, що пройшли шлях від воєнних деструкцій до сталого розвитку, дозволяє не лише виявити ключові закономірності успішного відновлення, а й адаптувати ефективні інструменти до сучасних реалій. Дослідження таких кейсів, як реконструкція Європи після Другої світової війни, відновлення Балкан у межах програм ООН та ЄС, а також трансформаційні процеси в постконфліктних державах Азії та Африки, відкриває можливості для формування комплексних стратегій, що поєднують економічну стабілізацію, відновлення правової держави, розвиток інституцій та забезпечення соціальної єдності. Урахування цього досвіду має вирішальне значення для зменшення ризиків помилок, підвищення ефективності використання ресурсів та прискорення переходу до сталого миру й розвитку. Саме системне опрацювання міжнародної практики дозволяє поєднати короткострокові заходи з довгостроковими цілями, перетворюючи відбудову з реактивного реагування на проактивне стратегічне планування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми та окремі питання повоєнної відбудови, у тому числі у соціально-економічній сфері, проаналізовані в деяких публікаціях, зокрема: як Т. Буй, Л. Ваганова, М. Кизим, Л. Козловська, Т. Куранда, А. Магомедов, О. Мантур-Чубата, І. Новікова, О. Охріменко, Т. Писаренко, Р. Попов, О. Ткаченко, М. Трещов та ін.

Метою статті є системний аналіз світового досвіду щодо викликів та практичних кейсів реалізації соціально-економічної політики післявоєнної розбудови, визначення практичних аспектів для імплементації їх у національну систему повоєнної відбудови.

Виклад основного матеріалу. Післявоєнна розбудова – це комплексний, багатовимірний процес, який включає не лише фізичне відновлення зруйнованої інфраструктури, а й відбудову інституцій, відновлення економічної активності, повернення та соціальну інтеграцію переміщених осіб, реформу безпекового сектора, відновлення правосуддя і формування стійких джерел фінансування. Наукові та прикладні огляди показують, що провали у будь-якій із цих сфер підсилюють ризик повернення до конфлікту, а успіхи мають місце тоді, коли дії міжнародних і національних акторів узгоджені за цілями, послідовністю й інституційною відповідальністю [1; 2].

Важливим елементом післявоєнної розбудови є фінансування післявоєнної розбудови, яка за своєю природою перевищує звичні державні бюджетні потоки: сукупні потреби включають ремонт і реконструкцію житла, відновлення енергетичної інфраструктури, відбудову дорожніх і залізничних

коридорів, відновлення соціальних послуг (освіта, охорона здоров'я), а також масштабні витрати на секторні реформи і компенсаційні програми для вразливих категорій. Оцінки потреб у численних післявоєнних кейсах часто йдуть у мільярди доларів на десятиліття, тож головний виклик – перетворити роздріблені, короткострокові пожертви на передбачувані, багаторічні фінансові потоки, узгоджені із середньостроковими державними планами [3; 4].

Щоб відповісти на ці виміри, донорська спільнота зазвичай використовує механізми «пулінгів» фінансів – multi-donor trust funds (MDTF), multi-partner trust funds (MPTF/UN-administered funds) й інші спільні платформи, які дозволяють акумулювати ресурси, узгодити пріоритети та уникнути дублювання. MDTF дають змогу централізовано керувати портфелем проєктів, поєднувати інвестиції (капітал) і підтримку операційних витрат (recurrent costs) через окремі «вікна», укріплювати діалог із урядом-бенефіціаром. Водночас дизайн таких механізмів має вирішувати трилему: швидкість – підзвітність – власність (speed vs fiduciary safeguards vs country ownership) [5].

Досвід показує, що ефективні MDTF мають чітку управлінську архітектуру: керівний комітет донорів із прозорим мандатом, механізм погодження програм із урядовими пріоритетами, адміністратор-фідуціар (часто – Світовий банк або UNDP/MPTF) і незалежний моніторинговий агент для перевірки результатів. Успіх ARTF в Афганістані – приклад, коли MDTF працював «на бюджеті» (on-budget), фінансував як інвестиції, так і рутинні видатки через окремі вікна та діяв у тісній консистенції з місцевою фіскальною політикою; це підвищувало передбачуваність платежів і дозволяло вирішувати нагальні потреби уряду. Але навіть ARTF демонстрував проблеми (адміністративні, контрольні), що підкреслює необхідність постійного вдосконалення механізмів моніторингу й управління ризиками [6].

Координація донорів – це не лише фінансовий інструмент, а також політичний процес. OECD/INCAF і HDP-дослідження підкреслюють необхідність інтегрованої політики між гуманітарними, development і peace акторами (HDP nexus), адже фрагментований підхід знижує ефективність: гуманітарні донори прагнуть швидкої доставки, development-донори – системних рішень, а миробудівні програми – структурних трансформацій. Координовані платформи і регулярний політичний діалог (joint steering committees, sectoral working groups) допомагають узгоджувати пріоритети, що критично важливі у післявоєнних сценаріях [7].

Гарний практичний принцип – «on-budget, aligned, harmonized»: донорські ресурси мають максимально використовувати національні бюджетні механізми, бути погоджені з національними планами і дотримуватися спільних стандартів звітності. Це знижує фрагментацію і розвиває державні системи управління. Разом з тим у надзвичайних етапах може бути потрібна тимчасова «гібридна» модель: частина ресурсів – on-budget через MDTF, частина – off-budget для швидкого реагування з прозорими механізмами аудиту. Важливо закласти план переходу від гібридної до повністю on-budget архітектури як урядові системи відновлюють спроможність [8].

Інституційна підготовка країни-реципієнта – ключ до стійкості: посилення PFM (public financial management), створення прозорих систем закупівель, будівництва capacity для управління MDTF і розвиток незалежних моніторингових агентів значно підвищують ефективність використання донорських потоків. Світовий банк і IEG звертають увагу, що інвестиції донорів у підвищення урядової спроможності (а не лише в проєкти) підвищують спроможність держави абсорбувати великі потоки фінансування без створення ризиків корупції та марнотратства [3].

Політичні ризики координації: різні донори мають різні пріоритети, мандати й внутрішні процедури; інколи політичні умови (санкції, геополітичні розбіжності) унеможливають покриття всіма донорами однієї платформи. Тому дизайн MDTF має враховувати можливість «членства з обмеженими правами» (donors with restrictions) і мати чіткі правила голосування/кворуму, щоб невеликі політичні розбіжності не блокували весь фонд [9].

Одним з базових елементів післявоєнної розбудови є послідовність дій (sequencing) у післявоєнній розбудові – це не технічна формальність, а ключовий інструмент підвищення ефективності інтервенцій: правильно вибране чергування заходів знижує ризики марнотратства

ресурсів, підвищує легітимність державних інституцій і збільшує шанси на тривалу мобілізацію фінансування. Базова логіка, що її апелює більшість міжнародних керівництв і емпіричних оглядів, формулюється як триєдина послідовність: стабілізація → раннє відновлення → трансформація. Саме поєднання цих фаз у чіткій секвенції дозволяє одночасно відновити мінімальні послуги й довіру населення та закласти підвалини для складніших інституційних змін [4].

Ранні «перемоги» (early wins / quick wins) мають дві головні функції: по-перше, відновити хоч би мінімальний рівень послуг і безпеки, що створює матеріальний і психологічний сигнал стабілізації (відновлені дороги, водопостачання, виплата пенсій/зарплат); по-друге – забезпечити політичний простір для подальших реформ, підкріпивши довіру громадян до держави. Однак міжнародні оцінки попереджають: зосередження виключно на швидких результатах без одночасної роботи над корінними драйверами конфлікту і інституційною спроможністю породжує ризик «ефекту пластиря» – тимчасового покращення, яке не витримує майбутніх шоків і не консолідує мир. Отже, ранні перемоги мають бути «стратегічними» – обраними так, щоб посилювати соціальну згуртованість і платформи для подальших інституційних змін [10].

Практичні інструменти секвенування, які доводять свою ефективність у документах і кейсах: 1) попередній комплексний Needs Assessment / PCNA (постконфліктна оцінка потреб) та short-list пріоритетів з тригерними умовами для переходу між фазами; 2) дизайн програм у «шляхи» (pathways) – зв'язка короткострокових заходів із середньо- і довгостроковими інституційними цілями; 3) поєднання «видимих» ранніх проєктів (доставити воду, відновити школу, забезпечити грошові трансфери) з паралельними діями з підсилення PFM, судової спроможності та місцевого управління; 4) механізми моніторингу з чіткими критеріями переходу (exit/entry triggers) між фазами. PCNA-підхід і пов'язані методички підкреслюють саме таку комбіновану логіку для забезпечення власності та пріоритетизації [11].

Роль донорів і координації у секвенуванні надзвичайно важлива: донорські ресурси мають бути погоджені з національною логікою фазування, а не підмінити її. Удалі приклади (частково – ARTF в Афганістані, IRFFI/I3RF в Іраку, успішні треки в Боснії) демонструють, що pooled-funds та MDTF, коли вони спроектовані з урахуванням фазування (наприклад, двовіконний дизайн: investment window + rapid-response / recurrent window), можуть забезпечити і передбачуване середньострокове фінансування, і гнучкість для ранніх перемог. Водночас огляди показують, що жорсткі фідуціарні умови та множинні донорські reporting-вимоги часто уповільнюють старт проєктів і підривають власність – тому баланс «швидкість – підзвітність – власність» має бути центральним у дизайні фінансування [12].

Наступний напрям після воєнної розбудови – безпека, реформа безпекового сектору (SSR). Відновлення безпеки є фундаментальною передумовою післявоєнної розбудови: без ефективних, легітимних і підзвітних сил безпеки інвестиції в інфраструктуру, економіку й суспільні послуги ризикують не створити стійкого миру і повернутися у вигляді нових конфліктів або криміналізованих зон. Цей підхід – центральний елемент сучасної парадигми peacebuilding і проєктування відновлення – закладений у міжнародних стандартах щодо DDR і SSR (Integrated DDR Standards, UN підходи до SSR) та підкреслює необхідність поєднання безпекових заходів з інституційною трансформацією і захистом прав людини [13].

DDR (disarmament, demobilization, reintegration) трактується міжнародною спільнотою не як одноразова «здача зброї», а як багатовимірний процес із трьома взаємопов'язаними фазами: фізична роззброєність (disarmament), формальне виведення зі статусу бойовика і надання первинної допомоги (demobilization) та тривала соціально-економічна реінтеграція в цивільне життя (reintegration). Практичні настанови IDDRS і операційні підходи наголошують, що успіх DDR залежить від якості планування, синхронізації з місцевими послугами та залучення громад (community-based approaches), а також від прозорості координації донорів і державних інституцій [14].

SSR (Security Sector Reform) – ширший процес, ніж лише підготовка чи комплектація сил; це трансформація інституцій, політик і механізмів управління силовою сферою, спрямована на врегулювання цивільного контролю, підзвітності, професіоналізації, гендерної чутливості і

верховенства права. Міжнародні настанови (OECD DAC, UN Integrated Technical Guidance Notes, DCAF) підкреслюють, що SSR повинна торкатися не лише армії й поліції, а й систем розвідки, прикордонного контролю, сектору правосуддя, виправних установ і парламентського/громадського нагляду. Тобто SSR – це політичний проєкт: зміна ролей, повноважень і процедур, впровадження механізмів фінансового контролю та зовнішнього нагляду (*parliamentary oversight, civilian oversight, ombudsman, незалежні комісії*), а не лише «постачання» обладнання й тренінгів [15].

Інтегрованість DDR і SSR має бути принциповою: окремі, неузгоджені програми DDR і паралельні ініціативи з професіоналізації сил безпеки можуть суперечити одна одній (наприклад, коли реінтегровані колишні бійці одночасно підлягають вербуванню в нові формальні сили без належного *vetting*). Тому планування повинно забезпечувати координацію критеріїв добору, механізмів верифікації, програми перекваліфікації та гарантії, що служби безпеки пройдуть *vetting* і підзвітність перед цивільними структурами. Також важливо поєднати DDR з програмами *transitional justice* – інакше незацеплені питання безкарності або нерозв'язані порушення прав людини підривають легітимність реформ.

Моніторинг і показники успішності: для DDR/SSR критично важливі як операційні, так і результатні індикатори – кількість зібраної зброї не є достатнім маркером; потрібно відстежувати довгострокові показники: рівень працевлаштування серед реінтегрованих, показники повернення і стабільності в громадах, рівень довіри до місцевих служб безпеки, кількість випадків порушень прав людини та ефективність механізмів цивільного нагляду. OECD і UN надають методології для M&E у SSR і DDR, а позитивний результат пов'язаний із прозорою звітністю й участю громадянського суспільства у моніторингу [14; 15].

Ще один напрям після воєнної розбудови – це відбудова правосуддя, боротьба з корупцією і відновлення довіри. Відбудова правосуддя, протидія корупції й відновлення довіри – невід'ємна, багатовимірна складова післявоєнної реконструкції, без якої жодна економічна чи інституційна інтервенція не може стати стійкою. Основні проблеми, які треба адресувати, – це (1) доступ до правосуддя (географічний, фінансовий, процедурний), (2) неврегульовані питання власності (HLP – *housing, land, property*), (3) незавершеність розслідувань злочинів, зокрема воєнних, і відсутність механізмів *transitional justice*, (4) корупція у процесах відновлення (державні закупівлі, відбудова інфраструктури, видача дозволів) та (5) ерозія суспільної довіри до державних інститутів. Ці переплетені проблеми підсилюють одна одну – наприклад, уповільнені або непрозорі процедури відшкодування власності сприяють корупції й одночасно знижують готовність внутрішньо переміщених осіб повертатися й вкладати ресурси в реконструкцію [16].

Важливий напрям відбудови – це доступ до правосуддя. У перші місяці/роки після конфлікту звичайні суди часто не можуть виконувати функцію через руйнування інфраструктури, брак кадрів, втрату документів та обмежений бюджет. Тому міжнародна практика рекомендує поєднувати тимчасові оперативні механізми (мобільні суди, спрощені адмінпроцедури, тимчасові трибунали або комісії з вирішення цивільних суперечок) з послідовною відбудовою штатних судів і системи правової допомоги. Мобільні суди (*mobile courts*) прискорюють вирішення простих цивільних і адміністративних спорів на місцях, знижують тиск на центральні інстанції й дають швидкі «видимі результати» в доступі до правосуддя; проте самі по собі вони не замінюють необхідності у відновленні незалежного судового корпусу, стандартів процесу та гарантій прав підсудних. Практичні приклади та методичні настанови (UNDP, World Bank) підкреслюють важливість одночасного вкладення в юридичну допомогу, навчання суддів і адвокатів, а також у системи захисту свідків.

Боротьба з корупцією у відбудові – важливий аспект післявоєнної відбудови. Післявоєнні періоди – час надзвичайно високого ризику корупції: великі контракти на реконструкцію, швидкі процедури закупівель, розподіл гуманітарних ресурсів і відновлювальне фінансування створюють привабливі можливості для зловживань. Набір дієвих інструментів у міжнародних практиках: (1) запровадження прозорих процедур публічних закупівель (*e-procurement*, централізований каталог постачальників, стандартизовані тендерні документи); (2) відкриті реєстри контрактів і

виділених коштів (transparency portals); (3) незалежні фідучіарні механізми для великих фондів; (4) активна роль громадянського суспільства та засобів масової інформації у моніторингу витрат; (5) посилення антикорупційних інституцій з гарантією незалежності (слідство, прокуратура, агентства з боротьби з корупцією) і механізмів повернення активів. Одночасно варто застосовувати пропорційні фідучіарні заходи: надто жорсткі правила донорів можуть блокувати швидку дію, надто м'які – відкривати лазівки для зловживань. Баланс «швидкість – підзвітність» є ключовим [17].

Важливим напрямом післявоєнної відбудови є економічне відновлення, зайнятість і приватний сектор. Економічне відновлення після конфлікту мусить бути багатовимірним: воно одночасно потребує відновлення виробництва і логістики, відродження приватного сектору (особливо малих і середніх підприємств), відновлення роботи банків та фінансових послуг, а також масштабних заходів із створення робочих місць. У постконфліктних умовах приватний сектор часто є найшвидшим джерелом робочих місць і послуг на місцях, однак він функціонує в спотвореному середовищі (висока нерегульованість, зруйнована інфраструктура, дефіцит ліквідності), тому державні і донорські втручання мають бути спрямовані не на «проєкту» допомогу однієї інституції, а на створення системних умов для відновлення ринкових механізмів (правила гри, доступ до фінансування, відбудова ланцюгів доданої вартості і конкурентних механізмів) [18].

Малі та середні підприємства (далі – МСП) в постконфліктних економіках виконують три ключові функції: (1) відновлюють локальні доходи і робочі місця, (2) сприяють швидкому перерозподілу ресурсів і адаптації попиту/пропозиції на місцевому рівні, (3) служать «підвалиною» для відновлення більш складних ланцюгів вартості. Політики, що посилюють роль МСП, включають: тимчасові кредитні лінії і програми гарантій кредитів, цільову ліквідну підтримку (коли банківська система не кредитує МСП), спрощення реєстрації та дозвільних процедур, підтримку формалізації, а також інвестиції в цифрові платформи й локальну інфраструктуру, які знизять транзакційні витрати. OECD та аналітика донорських мереж підкреслюють важливість поєднання заходів: короткострокової ліквідної підтримки + середньострокових реформ, щоб уникнути «кредитної пастки» та накопичення непрацюючих позик [19].

Відновлення ланцюгів постачання – не менш критичне важливе для післявоєнної відбудови. Навіть якщо виробничі потужності відновлені, відсутність доступу до імпортованих складників, логістичних коридорів, робочого капіталу або ефективних митних процедур робить виробництво нерентабельним. Тому програми мають поєднувати відновлення фізичної інфраструктури (дороги, порти, складські комплекси) з заходами з відновлення торгівельної логістики (спрощені митні процедури, тимчасові тарифні лінії, сервіси «one-stop shop»), а також стимулюванням локальних постачальницьких кластерів. Одночасно потрібні програми на підтримку фінансової послідовності (лінії факторингу, торгівельні кредити, гарантії), що дають короткострокову ліквідність для торговельних операцій. Аналітичні матеріали UNDP та інших агентств наголошують: без відновлення «дотичних» послуг (логістика, фінанси, сервіси) відбудова секторів лишається неповною [20].

Фінансування банківського сектору й інструменти для створення робочих місць. У постконфліктних країнах банківські інституції часто скорочують кредитування через ризики й зниження капіталу. Тут ефективні комплекси заходів: рекапіталізація системних банків (часто за участю донорів та міжнародних фінансових інституцій), державні або донорські програми гарантування кредитів для МСП, спеціалізовані кредитні лінії (включно з пільговими), а також підтримка МФО та платформ мікрофінансування для найменших підприємств. Що стосується робочих місць – міжнародна практика поєднує три рівні: (а) негайні заходи – трудомісткі громадські роботи / cash-for-work для швидкого доходного зростання і відбудови інфраструктури; (б) середньотермінові – програми переведення тимчасової зайнятості в приватний сектор через субсидовані стажування, гранти на працевлаштування та підтримку підприємницької ініціативи; (в) довгострокові – інвестиції в освіту, професійну підготовку, сертифікацію, які зменшують структурну безробіття. Звітні документи з практик відновлення та приватного сектору принагідно описують успішні комбінації цих режимів [20].

Важливий напрям післявоєнної розбудови – інфраструктура, очищення від мін і екологічні ризики. Фізична розбудова інфраструктури післявоєнного періоду (дороги, енергопостачання, водопостачання, каналізація, мости, залізниці, порти) є одночасно довготривалим, капіталомістким і технічно складним процесом, який у зонах бойових дій ускладнюється наявністю мін, вибухонебезпечних залишків війни (ERW/UXO) та пошкодженням промислових і комунальних об'єктів. Наявність мін і ERW прямо обмежує доступ до територій для інженерно-будівельних робіт, підвищує ризики для робочих бригад і місцевого населення, а також змінює послідовність і методи відновлення (наприклад, неможливо почати важкі земляні роботи без попереднього ризик-менеджменту і розмінування). Це підвищує загальні затрати і подовжує строки реалізації проєктів, якщо відповідні заходи не враховані від початку планування.

Важлива роль місцевих громад і прозорих процедур у післявоєнній відбудові. Залучення громад (community liaison) – необхідний елемент: локальні повідомлення про нещодавні мінні інциденти, знання місцевих шляхів і пасовищ, а також соціальна прийнятність умов праці й переміщення визначають пріоритети й успішність операцій. Водночас проєктна підготовка має передбачати навчання національних служб, передачу знань і поступове нарощування національного потенціалу, щоб після завершення міжнародної допомоги процеси моніторингу та подальшого реагування залишалися стійкими. GICHD і UN підкреслюють, що тільки інтегрована модель «мінна дія – розвиток – екологія» забезпечує як ефективність, так і локальну прийнятність [21].

Висновки. Таким чином, успішна і безпечна відбудова інфраструктури у постконфліктних зонах неможлива без системного підходу, який поєднує розмінування, оцінку і управління екологічними ризиками, технічне проєктування та активну участь місцевих громад. Недооцінка інженерних і екологічних аспектів не лише збільшує ризики для життя і здоров'я, але й підвищує сукупні витрати і загрожує довгостроковій стійкості відновлених об'єктів – висновки, що підтверджуються численними міжнародними та науковими джерелами.

Системний аналіз світового досвіду післявоєнної розбудови дає підстави стверджувати, що відновлення в умовах постконфліктного середовища є комплексним процесом, ефективність якого визначається не застосуванням окремого інструмента, а збалансованою синергією багатьох взаємопов'язаних заходів. Досвід реконструкції Європи за Планом Маршалла, модернізації Японії в повоєнний період, а також відновлення Боснії і Герцеговини, Косова та Іраку демонструє, що ключовим чинником успіху є чітко структуроване секвенування кроків, коли безпекові заходи, інституційна стабілізація, економічне відновлення та соціальна інтеграція реалізуються у взаємопов'язаній і послідовній логіці. Передбачуване та стале фінансування, особливо у форматі багаторічних бюджетних зобов'язань або багатосторонніх трастових фондів, створює основу для планування, мінімізує ризики переривання проєктів і дозволяє координувати донорську допомогу з національними пріоритетами.

Не менш важливою є інтеграція безпекового виміру у відбудовчі програми – від розмінування та відновлення базової інфраструктури до забезпечення правопорядку й захисту прав власності, що формує передумови для економічної активності та повернення внутрішньо переміщених осіб. Світова практика підтверджує, що соціально-економічні заходи – від створення робочих місць і розвитку приватного сектору до відновлення соціальних послуг – мають реалізовуватися паралельно із заходами з безпеки, оскільки саме поєднання цих компонентів забезпечує відчутний і сталий ефект для суспільства.

Вирішальну роль відіграє місцева участь – як у плануванні, так і в реалізації проєктів. Залучення органів місцевого самоврядування, громадських організацій, бізнес-асоціацій та широких верств населення підвищує легітимність рішень, зменшує соціальну напругу та дозволяє адаптувати програми до реальних потреб конкретних територій. Прозорість процесів, включно з відкритим доступом до інформації про фінансування, підрядників, хід робіт і результати, є критичною для формування довіри та запобігання корупційним ризикам.

Окремої уваги заслуговує наявність адаптивних систем соціального захисту, здатних швидко реагувати на зміну потреб, викликаних як наслідками конфлікту, так і процесами відновлення.

Міжнародний досвід свідчить, що ефективність таких систем визначається їхньою цифровою інтегрованістю, гнучкістю у визначенні критеріїв допомоги та здатністю масштабуватися у кризових умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. United Nations; World Bank. 2018. Pathways for Peace: Inclusive Approaches to Preventing Violent Conflict World Bank. URL: <http://hdl.handle.net/10986/28337> (дата звернення: 23.04.2025).
2. World development report 2011: conflict, security, and development (English). URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/966731468161352341/world-development-report-2011-conflict-security-and-development?utm> (дата звернення: 23.04.2025).
3. World Bank: The Post Conflict Fund Addressing Challenges of Globalization: An Independent Evaluation of the World Bank's Approach to Global Programs. URL: https://ieg.worldbankgroup.org/sites/default/files/Data/reports/grppp_pcf_wp.pdf?utm (дата звернення: 23.04.2025).
4. World Bank Group Strategy for Fragility, Conflict, and Violence 2020–2025. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/699521582773856417-0090022020/original/FCVStrategyDigital.pdf?utm> (дата звернення: 23.04.2025).
5. Expertise on pooled financing services for the SDGs. URL: <https://mpff.undp.org/?utm> (дата звернення: 29.04.2025).
6. Through the Looking Glass: Lessons from the World Bank Afghanistan Portfolio for FCV Engagement. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099915101032321436/pdf/P17861103275970d50957302bfb0c71a607.pdf?utm> (дата звернення: 23.04.2025).
7. Świadczenie postojowe dla osób prowadzących działalność gospodarczą. URL: <https://www.zus.pl/-swiadczenie-postojowe-dla-osob-prowadzacych-dzialalnosc-gospodarcza?utm> (дата звернення: 29.04.2025).
8. Financing and Aid Management Arrangements in Post-Conflict Settings. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/7212f20d-a7bc-5001-9420-80b67d7842a9/content> (дата звернення: 23.04.2025).
9. Flexibility in the Face of Fragility: Programmatic Multi-Donor Trust Funds in Fragile and ConflictAffected Situations. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/61611412631029704-0290022014/original/MainReportMDTFStudyinFCSoct18andAnnex2010.pdf?utm> (дата звернення: 23.04.2025).
10. Governance for Peace. Securing the social contract. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/governance-for-peace_2011-12-15_web.pdf.pdf?utm (дата звернення: 5.05.2025).
11. UN/World Bank PCNA Review: In Support of Peacebuilding: Strengthening the Post Conflict Needs Assessment January 2007. URL: https://www.recoveryandpeacebuilding.org/content/dam/rpba/documents/docs/9023-PCNA_Review_Report_In_Support_of_Peacebuilding__Strengthening_the_PCNA.pdf?download=&utm (дата звернення: 23.04.2025).
12. Lessons from peacebuilding and reconstruction experience. A Background Paper for building for peace: reconstruction for security, sustainable peace and equity in the Middle East and North Africa. June 2019. URL: <https://effectivestates.org/wp-content/uploads/2021/03/MENA-Lessons-from-Peacebuilding-and-Reconstruction-Experience-ISE.pdf?utm> (дата звернення: 10.05.2025).
13. Introduction to the IDDRS. URL: https://digitallibrary.un.org/record/609144/files/IDDR_Standards_aug2006.pdf?ln=en&utm (дата звернення: 23.04.2025).
14. UN: Operational guide to the Integrated Disarmament, Demobilization and Reintegration Standards. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/589201?utm> (дата звернення: 23.04.2025).
15. The OECD DAC Handbook on Security System Reform. URL: https://www.oecd.org/en/publications/the-oecd-dac-handbook-on-security-system-reform_9789264027862-en.html?utm (дата звернення: 23.04.2025).
16. UNHCR: Housing, Land and Property. URL: <https://emergency.unhcr.org/protection/protection-principles/housing-land-and-property-hlp> (дата звернення: 23.04.2025).
17. UN guide for anti-corruption policies. URL: https://www.unodc.org/pdf/crime/corruption/UN_Guide.pdf (дата звернення: 23.04.2025).
18. Sweeney N. M. *Private Sector Development in Post-Conflict Countries: A Review of Current Literature and Practice*. Cambridge: Donor Committee for Enterprise Development. 2009. URL: <https://gsdrc.org/document-library/private-sector-development-in-post-conflict-countries-a-review-of-current-literature-and-practice/?utm> (дата звернення: 23.04.2025).
19. OECD: Financing SMEs and Entrepreneurs 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/financing-smes-and-entrepreneurs-2024_fa521246-en.html?utm (дата звернення: 23.04.2025).
20. UNDP: Guidance note Private sector recovery and development in crisis and post-crisis settings. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-06/private_sector_recovery_and_development_guidance.pdf?utm (дата звернення: 10.05.2025).
21. Linking Mine Action and Development. Guidelines for Policy and Programme Development. URL: <https://www.gichd.org/publications-resources/publications/linking-mine-action-and-development-guidelines-for-policy-and-programme-development/?utm> (дата звернення: 23.04.2025).

REFERENCES

1. United Nations; World Bank (2018). Pathways for Peace: Inclusive Approaches to Preventing Violent Conflict World Bank. *hdl.handle.net*. Retrieved from <http://hdl.handle.net/10986/28337> [in English].
2. World development report 2011: conflict, security, and development (English). *documents.worldbank.org*. Retrieved from <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/966731468161352341/world-development-report-2011-conflict-security-and-development?utm> [in English].
3. World Bank: The Post Conflict Fund Addressing Challenges of Globalization: An Independent Evaluation of the World Bank's Approach to Global Programs. *ieg.worldbankgroup.org*. Retrieved from https://ieg.worldbankgroup.org/sites/default/files/Data/reports/gppp_pcf_wp.pdf?utm [in English].
4. World Bank Group Strategy for Fragility, Conflict, and Violence 2020–2025. *thedocs.worldbank.org*. Retrieved from <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/699521582773856417-0090022020/original/FCVStrategyDigital.pdf?utm> [in English].
5. Expertise on pooled financing services for the SDGs. *mptf.undp.org*. Retrieved from <https://mptf.undp.org/?utm> [in English].
6. Through the Looking Glass: Lessons from the World Bank Afghanistan Portfolio for FCV Engagement. *documents1.worldbank.org*. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099915101032321436/pdf/P17861103275970d50957302bfb0c71a607.pdf?utm> [in English].
7. Świadczenie postojowe dla osób prowadzących działalność gospodarczą [Downtime allowance for persons conducting business activity]. *www.zus.pl*. Retrieved from <https://www.zus.pl/-/swiadczzenie-postojowe-dla-osob-prowadzacych-dzialalnosc-gospodarcza?utm> [in Polish].
8. Financing and Aid Management Arrangements in Post-Conflict Settings. *openknowledge.worldbank.org*. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/7212f20d-a7bc-5001-9420-80b67d7842a9/content> [in English].
9. Flexibility in the Face of Fragility: Programmatic Multi-Donor Trust Funds in Fragile and Conflict-Affected Situations. *thedocs.worldbank.org*. Retrieved from <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/61611412631029704-0290022014/original/MainReportMDTFStudyinFCSOct18andAnnex2010.pdf?utm> [in English].
10. Governance for Peace. Securing the social contract. *www.undp.org*. Retrieved from https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/governance-for-peace_2011-12-15_web.pdf.pdf?utm [in English].
11. UN/World Bank PCNA Review: In Support of Peacebuilding: Strengthening the Post Conflict Needs. *www.recoveryandpeacebuilding.org*. Retrieved from https://www.recoveryandpeacebuilding.org/content/dam/rpba/documents/docs/9023-PCNA_Review_Report__In_Support_of_Peacebuilding__Strengthening_the_PCNA.pdf?download=&utm [in English].
12. Lessons from peacebuilding and reconstruction experience (2019). A Background Paper for building for peace: reconstruction for security, sustainable peace and equity in the Middle East and North Africa. *effectivestates.org*. Retrieved from <https://effectivestates.org/wp-content/uploads/2021/03/MENA-Lessons-from-Peacebuilding-and-Reconstruction-Experience-ISE.pdf?utm> [in English].
13. Introduction to the IDDRS. *digitallibrary.un.org*. Retrieved from https://digitallibrary.un.org/record/609144/files/IDDR_Standards_aug2006.pdf?ln=en&utm [in English].
14. UN: Operational guide to the Integrated Disarmament, Demobilization and Reintegration Standards. *digitallibrary.un.org*. Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/589201?utm> [in English].
15. The OECD DAC Handbook on Security System Reform. *www.oecd.org*. Retrieved from https://www.oecd.org/en/publications/the-oecd-dac-handbook-on-security-system-reform_9789264027862-en.html?utm [in English].
16. UNHCR: Housing, Land and Property. *emergency.unhcr.org*. Retrieved from <https://emergency.unhcr.org/protection/protection-principles/housing-land-and-property-hlp> [in English].
17. UN guide for anti-corruption policies. *www.unodc.org*. Retrieved from https://www.unodc.org/pdf/crime/corruption/UN_Guide.pdf [in English].
18. Sweeney, N.M. (2009). *Private Sector Development in Post-Conflict Countries: A Review of Current Literature and Practice*. Cambridge: Donor Committee for Enterprise Development. Retrieved from <https://gsdrc.org/document-library/private-sector-development-in-post-conflict-countries-a-review-of-current-literature-and-practice/?utm> [in English].
19. OECD: Financing SMEs and Entrepreneurs (2024). *www.oecd.org*. Retrieved from https://www.oecd.org/en/publications/financing-smes-and-entrepreneurs-2024_fa521246-en.html?utm [in English].
20. UNDP: Guidance note Private sector recovery and development in crisis and post-crisis settings. *www.undp.org*. Retrieved from https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-06/private_sector_recovery_and_development_guidance.pdf?utm [in English].
21. Linking Mine Action and Development. Guidelines for Policy and Programme Development. *www.gichd.org*. Retrieved from <https://www.gichd.org/publications-resources/publications/linking-mine-action-and-development-guidelines-for-policy-and-programme-development/?utm> [in English].

Подано до редакції 15.05.25 р.
Прийнято до друку 17.06.25 р.